

Thick Description

การตีความวัฒนธรรมในงานชาติพันธุ์นิพนธ์

ยงศักดิ์ ตันติปิฎก

Clifford Geertz นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันในสายการตีความวัฒนธรรม (Interpretativism) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้ในงานชิ้นสำคัญของเขาที่ชื่อ “The Interpretation of Cultures” ว่า วัฒนธรรมเป็นระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์ถักทอขึ้นเป็นข่ายใยของความหมาย (Web of significance) และตัวมนุษย์เองก็เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันภายใต้ข่ายใยนี้ การวิเคราะห์ข่ายใยของความหมายนี้ มิใช่การแสวงหากฎเกณฑ์ที่ตายตัวแบบการทดลองทางวิทยาศาสตร์ แต่เป็นการตีความและแสวงหาความหมาย¹

Geertz เสนอให้เรากลับไปทบทวนถึงปฏิบัติการในการแสวงหาความรู้ของแต่ละศาสตร์ หากเราต้องการเข้าใจว่าวิทยาศาสตร์คืออะไร เราควรเริ่มด้วยการไปดูว่านักวิทยาศาสตร์ปฏิบัติการอย่างไรเพื่อหาความรู้ เราไม่ควรเริ่มด้วยการไปดูที่ทฤษฎีหรือข้อค้นพบทางวิทยาศาสตร์ หรือไปดูว่านักวิทยาศาสตร์พูดถึงวิทยาศาสตร์ว่าอย่างไร เช่นเดียวกัน ในการศึกษาทางมานุษยวิทยา สิ่งที่นักมานุษยวิทยาปฏิบัติการคือ ชาติพันธุ์นิพนธ์ (Ethnography) การจะเข้าใจงานชาติพันธุ์นิพนธ์ได้หรือการดูว่าการทำชาติพันธุ์นิพนธ์คืออะไรนั้น สามารถเริ่มด้วยการดูว่าการวิเคราะห์ทางมานุษยวิทยาเพื่อสร้างรู้นั้นเป็นอย่างไร ในทัศนะของ Geertz เขาเห็นว่า การทำชาติพันธุ์นิพนธ์ไม่ใช่วิธีการต่างๆ ที่ใช้กันในหมู่นักมานุษยวิทยา ซึ่งได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ การเลือก informant การถอดคำสัมภาษณ์พูดคุย การทำผังเครือญาติ การทำแผนที่เดินดิน การเขียนบันทึกประจำวัน และอื่นๆ ซึ่งเป็นเพียงเทคนิควิธีการเท่านั้น เขาเห็นว่า แท้ที่จริงการทำชาติพันธุ์นิพนธ์เป็นปฏิบัติการทางปัญญา (Intellectual effort) ซึ่งสามารถจะโน้มน้าวได้ด้วยคำที่ Gilbert Ryle เคยใช้ไว้ ซึ่งก็คือ “Thick Description” นั่นเอง

Geertz กล่าวถึงตัวอย่างที่ Ryle ยกมาประกอบคำอธิบายของเขา ซึ่งเป็นกรณีของการกระพริบตาและหิ้วตาข้างขวาของเด็กชายสองคน โดยคนแรกเป็นการกระพริบตาโดยไม่ตั้งใจ ในขณะที่อีกคนหิ้วตาเพื่อส่งรหัสลับบางอย่าง给朋友 หากใช้การสังเกตปรากฏการณ์แบบกล้องถ่ายภาพลั่นๆ ทั้งสองกรณีเป็นการเคลื่อนไหวตาที่เหมือนกัน ไม่สามารถบอกได้ว่า กรณีใดเป็นการกระพริบตา กรณีใดเป็นการหิ้วตา การจะดูว่าการหิ้วตานี้เป็นการสื่อสารเฉพาะหรือไม่นั้น Ryle บอกว่าให้พิจารณาโดยใช้หลัก 5 ประการคือ ดูว่า 1) มีเจตนาหรือไม่ 2) ต้องการบอกกับคนบางคนเป็นการเฉพาะหรือไม่ 3) ต้องการบอกสารที่เฉพาะบางอย่างหรือไม่ 4) ทำตามรหัสที่สร้างขึ้นมาหรือไม่ 5) คนอื่นๆ ไม่สามารถรู้ได้หรือไม่ หากเป็นไปตามหลัก 5 ประการนี้ ถือว่าการหิ้วตานี้เป็นการสื่อสารที่เฉพาะเจาะจง

¹ มนุษย์ในทัศนะของ Geertz จึงเป็นผู้ที่ถักทอเส้นใยของความหมายล้อมรอบตัวเองเอาไว้ ซึ่งก็ถูกวิพากษ์ว่ามนุษย์กลายเป็นทาสของความหมายที่ตัวเองสร้างขึ้นมาเอง โดยเฉพาะมานุษยวิทยาสายวิพากษ์ที่มองว่าความหมายเป็นเพียงแอบของการกดขี่ซึ่งมีค่านิยมกลุ่มสร้างวัฒนธรรมเพื่อสถาปนาตัวเองเป็นศูนย์กลางอำนาจ และเป็นที่มาของการเอารัดเอาเปรียบกัน

หากสมมุติสถานการณ์ต่อไปว่า มีเด็กชายคนที่สามนึกสนุกเข้ามาเล่นกระปอบตาล้อเลียนเด็กสองคนแรก ด้วยการกระปอบตาและล้อเลียน แต่เด็กคนที่สามก็ทำได้เพียงการเลียนแบบเท่านั้น ไม่สามารถกระปอบตาและล้อเลียนที่สามารถสื่อความหมายได้จริงๆ และหากเด็กคนนี้พยายามข่มการกระปอบตาและล้อเลียนที่หน้ากระจกที่บ้านมาก่อน การข่มการกระปอบตาและล้อเลียนก็ไม่ใช่ว่าการกระปอบตา การล้อเลียน และการล้อเลียนจริงๆ แต่การมองปรากฏการณ์ทั้งหมดนี้ด้วยสายตาแบบกล้องถ่ายรูป เราก็จะเห็นว่าการหดตัวของเปลือกตาด้านขวาอย่างรวดเร็วเหมือนกัน นี่คือนิยามที่ Ryle เรียกว่า Thin description ซึ่งเป็นการมองปรากฏการณ์ในระดับต้น ส่วนการมองปรากฏการณ์ในระดับลึกซึ่งเป็นเรื่องของความหมายหรือที่เรียกว่า Thick Description นั้น จะจำแนกแยกแยะการกระปอบตา การล้อเลียน การข่มการล้อเลียนให้อยู่ภายใต้โครงสร้างความหมายที่เป็นลำดับชั้นและซ้อนทับกัน (a stratified hierarchy of meaningful structure) ว่ามันถูกผลิต รับรู้ และตีความแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งเขาเรียกการจำแนกแยกแยะเพื่อจัดประเภทปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมนี้ว่า Cultural Category

Geertz ยังยกตัวอย่างการตีความทางวัฒนธรรมจากเรื่องเล่าที่เกิดขึ้นในแถบตอนกลางของภูเขาในโมร็อกโกที่มีชื่อว่า Marmusha ซึ่งเป็นพื้นที่ในอาณานิคมของฝรั่งเศสในยุค ค.ศ.1912 เป็นเรื่องราวของพ่อค้าชาวยิวที่ชื่อ Cohen ซึ่งสามารถพูดภาษาท้องถิ่นที่เรียกว่า Berber ได้คล่องแคล่ว เขาถูกชาว Berber จากต่างถิ่นบุกปล้นสินค้าของเขาและฆ่าพ่อค้าชาวยิวที่มาซื้อสินค้าจากเขาตายไปด้วย 2 คน Cohen สามารถหลบหนีไปได้ก่อนที่จะถูกเผาไปพร้อมกับร้านค้า Cohen จึงไปยังป้อมทหารในสภาพที่เต็มไปด้วยผ้าพันแผล เพื่อร้องขอความช่วยเหลือจากกัปตัน Dumari ซึ่งเป็นผู้ดูแลพื้นที่บริเวณนั้น โดยพูดว่าเขาต้องการ “ar” เป็นมูลค่า 4-5 เท่าของราคาสินค้าที่ถูกปล้นไป แต่เนื่องจากโจรมาจากถิ่นซึ่งไม่ได้อยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสและยังเป็นพวกที่ต่อต้านสู้รบกับฝรั่งเศสอยู่ด้วย เขาจึงต้องการให้ฝรั่งเศสอนุญาตให้เขาและ Sheikh ชาวเผ่ามารูชาซึ่งเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ของท้องถิ่นออกไปเรียกเก็บเงินชดเชยค่าเสียหายที่เกิดขึ้นตามธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติกันมาในท้องถิ่นนี้ แต่กัปตัน Dumari ไม่อนุญาตเพราะทางการฝรั่งเศสไม่ยอมรับธรรมเนียมการค้าแบบดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติกันมานั้น และยังพูดว่า “หากคุณถูกฆ่าตาย ก็เป็นปัญหาของคุณเอง”

เมื่อ Cohen และ Sheikh พร้อมด้วยกองกำลังติดอาวุธขนาดเล็กชาวมารูชาเดินทางออกไปยังพื้นที่ของฝ่ายต่อต้านฝรั่งเศสซึ่งอยู่ห่างออกไปราวสิบหรือสิบห้ากิโลเมตร Cohen ได้จับคนเลี้ยงแกะของคนในเผ่าที่ขโมยสินค้าของเขาไปแล้วขโมยฝูงแกะเป็นการตอบแทน เมื่อฝ่ายที่ถูกขโมยแกะขี่ม้าพร้อมอาวุธไล่มาถึง ก็เกือบปะทะกัน แต่เมื่อเห็นว่าใครเป็นใคร ทั้งสองฝ่ายก็เจรจาพูดคุยกัน ฝ่ายที่ปล้นสินค้าก็ยอมรับว่ามีคนของเผ่าไปปล้นสินค้าของ Cohen จริง จึงยอมชดเชยให้ Cohen เป็นแกะจำนวน 500 ตัว โดยให้ Cohen ลงมือจับแกะไปด้วยตัวเอง เมื่อ Cohen เดินทางกลับมาพร้อมกับแกะจำนวนมาก ก็ทำให้ทหารฝรั่งเศสสงสัยและถามไปว่า “นั่นมันแกะอะไรกัน” Cohen ตอบกลับไปว่า “นั่นเป็น ar ของฉัน” ทหารฝรั่งเศสไม่เชื่อในสิ่งที่เขาบอก และกล่าวหาว่าเขาเป็นสายลับของฝ่ายต่อต้าน จึงจับเขาเข้าคุกและริบแกะทั้งหมดไว้ จนคนในครอบครัวคิดว่าเขาเสียชีวิตไปแล้ว เมื่อได้รับการปล่อยตัว Cohen ได้เดินทางเข้าไปใน

เมืองเพื่อร้องเรียนกับท่านนายพันซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดในแถบนั้น แต่นายพันกลับตอบว่า “ฉันไม่สามารถทำอะไรได้ มันไม่ใช่ปัญหาของฉัน”

Geertz ตั้งคำถามว่าการตีความเรื่องนี้มันจะลึกพิเศษได้อย่างไร เขากล่าวว่า เมื่อนักมานุษยวิทยาเขียนงานของเขาเสร็จสิ้น กล่าวได้ว่าเราได้ประกอบสร้างมันขึ้นมาจากสิ่งที่คนอื่น ๆ สร้างขึ้นมาอีกทีหนึ่งซึ่งคนอื่น ๆ ที่ว่านั้นก็สร้างขึ้นมาจากคนอื่น ๆ อีกต่อหนึ่ง ข้อเท็จจริงนี้จึงคลุมเครือ สิ่งที่เราจำเป็นต้องทำความเข้าใจก่อนที่เราจะวิเคราะห์สิ่งที่เราต้องการจะศึกษาจริงๆ ก็คือ ข้อมูลที่เป็นภูมิหลัง (background information) ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์เฉพาะเหตุการณ์หนึ่ง พิธีกรรม ประเพณี ความคิด หรืออะไรก็ตาม

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เราต้องเข้าใจข้อมูลที่เป็นภูมิหลังจำนวนมาก ก่อนที่เราจะสามารถวิเคราะห์ปรากฏการณ์หนึ่งๆ ได้ ดังในกรณีตัวอย่างนี้ หากเราไม่เข้าใจความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ไม่เข้าใจการเข้ามาของจักรวรรดินิยมเพื่อยึดครองทรัพยากรและควบคุมการค้าของท้องถิ่น เราจะไม่สามารถอ่านปรากฏการณ์นี้ได้ว่า มันเป็นเหตุการณ์ที่ซ้อนเหตุการณ์ซ้อนเหตุการณ์ต่อๆ กันมาอย่างไร หากเราไม่มีภูมิหลังดังกล่าว เราจะมองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้เป็นเพียงการปล้นกันไปปล้นกันมาของคนสองกลุ่มเท่านั้น แต่หากเรามีข้อมูลที่เป็นภูมิหลังมากพอ เราอาจค้นพบสิ่งที่ลึกลงไปว่า แท้จริงแล้ว เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้อาจเป็นความพยายามในการแลกเปลี่ยนกันโดยหลีกเลี่ยงการเข้าไปอยู่ภายใต้อาณัติของจักรวรรดินิยมฝรั่งเศส หรือเป็นความพยายามเพื่อต่อต้านจักรวรรดิฝรั่งเศสของคนพื้นเมืองก็เป็นได้

ในการวิเคราะห์ Geertz เสนอให้เรียบเรียงโครงสร้างของความหมาย (the structures of significances) ขึ้นมา กรณีตัวอย่างนี้ Geertz ได้แบ่งกรอบของการตีความ (frames of interpretation ingredient) ที่แตกต่างกันในเหตุการณ์นี้ เป็น 3 กลุ่ม คือ ยิว Berber และฝรั่งเศส เขาพยายามชี้ว่า สิ่งที่ทำให้คนสามกลุ่มซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกันในเวลาและสถานที่เดียวกัน จนทำให้รูปแบบของธรรมเนียมดั้งเดิมถูกลดทอนให้กลายเป็นเรื่องตลกทางสังคม และการที่ Cohen ต้องทำผิดพลาดภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมซึ่งเขาใช้มันอยู่นั้น เกิดจากความเข้าใจผิดในความหมาย (หรือที่เขาใช้คำว่า confusion of tongues)

การทำทาสีพันธุ์ในทัศนะของ Geertz จึงคล้ายกับการพยายามอ่านบทความขึ้นหนึ่งที่เป็นภาษาต่างถิ่น ตัวอักษรอาจจะเลือนหรือขาดวินไปบ้าง มีข้อสงสัยที่ตรวจพบและข้อวิจารณ์ที่เอนเอียงอยู่ด้วย สิ่งที่เราอ่านไม่ใช่ตัวหนังสือ เพราะสิ่งที่เขียนไม่ใช่เส้นกราฟของเสียงอย่างที่ทำกันมา แต่เป็นตัวอย่างของพฤติกรรมที่ถูกทำให้เกิดขึ้น (shaped behavior) ซึ่งเราควรอ่านว่ามันเกิดขึ้นได้อย่างไรและมีความหมายว่าอย่างไร

Geertz กล่าวถึงการโต้แย้งภายในแวดวงวิชาการมานุษยวิทยาในประเด็นที่ว่าวัฒนธรรมเป็นอัตวิสัย (subjective) หรือ ภาวะวิสัย (objective) ซึ่งมาพร้อมๆ กับการแยกตัวของนักวิชาการ เป็น idealist-materialist, mentalist-behaviorist หรือ impressionist-positivist เขาเห็นว่าเมื่อพฤติกรรมของมนุษย์ถูกมองว่าเป็น symbolic action คำถามที่เคยถกเถียงกันว่าวัฒนธรรมเป็นการกระทำที่เป็นแบบแผนหรือ เป็นกรอบภายในจิตใจ หรือเป็นทั้งสองอย่าง ก็กลายเป็นคำถามที่ไม่มีความหมายไปเลย ในกรณีการ

หิวตาหรือการขโมยแกะแบบหลอกๆ ก็เช่นเดียวกัน เราไม่ควรตั้งคำถามว่าอะไรเป็นความจริง เช่นเดียวกับการที่เราถือก้อนหินอยู่ในมือข้างหนึ่งและมีความฝันอยู่อีกข้างหนึ่ง เราก็ไม่ควรถามว่าอะไรจริง อะไรไม่จริง เพราะมันต่างก็เป็นสิ่งที่มีอยู่ในโลกนี้ด้วยกันทั้งคู่ คำถามที่ควรจะต้องตั้งก็คือ สิ่งที่เกิดขึ้นโดยผ่าน ผู้กระทำการนั้น มันมีความหมายว่าอย่างไร มันเป็นการเยาะเย้ยหรือทำทนาย, ประชดประชัน หรือ กวีโวหาร , ประจบสอพลอ หรือยะโสโอหัง

Geertz วิจารณ์ในประเด็นนี้ต่อไปว่า แม้ว่ามันจะเป็นความจริงที่ประจักษ์ชัด แต่ก็มีวิธีการ ปกปิดมันได้หลายวิธี วิธีคิดแรกคือการจินตนาการเอาว่า วัฒนธรรมเป็นความจริงในระดับ superorganic ซึ่งมีจุดประสงค์ในตัวมันเอง ในขณะที่อีกวิธีคิดหนึ่งอธิบายว่า วัฒนธรรมประกอบด้วยแบบแผนทาง พฤติกรรมที่เราสังเกตเห็นได้ ซึ่งเขาเห็นว่าเป็นการลดทอนวัฒนธรรมลงเหลือแค่พฤติกรรมที่สังเกตได้ เขา อ้างถึงงานของ Ward Goodenough ซึ่งเป็นนักมานุษยวิทยาในสาย Cognitive Anthropology ที่เคยกล่าวไว้ว่า “วัฒนธรรมอยู่ในจิตและใจของมนุษย์”² ในฐานะที่เป็นปฏิกริยาต่อวิธีคิดทั้งสองที่กล่าวมา โดยวิธีคิด ของ Goodenough ซึ่งได้กลายเป็นนิยามของวัฒนธรรมที่คลาสสิก มองวัฒนธรรมในสังคมหนึ่งๆ ว่า เป็น สิ่งที่เราควรรู้ เพื่อให้สามารถปฏิบัติตนได้ถูกต้องโดยเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในสังคมนั้นๆ ในแง่นี้ Geertz มองว่าวัฒนธรรมเป็นการสมรสกันระหว่างความคิดแบบอัตวิสัยนิยมสุดโต่ง (extreme subjectivism) กับ รูปแบบนิยมสุดโต่ง (extreme formalism) ซึ่งนำไปสู่การโต้เถียงครั้งใหญ่ว่า การวิเคราะห์ออกมาให้เห็น เป็นการจัดแบ่งประเภท กระบวนทัศน์ ตารางต่างๆ สะท้อนถึงสิ่งที่ชาวบ้านคิดจริงๆ หรือเป็นเพียงความ ชาญฉลาดเทียมๆ ซึ่งมีเหตุผลของนักมานุษยวิทยาเท่านั้น

Geertz เปรียบเทียบการศึกษาวัฒนธรรมกับการเล่นไวโอลินว่า การเล่นไวโอลินต้องการทั้ง นิสัยทักษะ ความรู้ พรสวรรค์ มีอารมณ์ที่จะเล่น รวมทั้งต้องมีไวโอลินด้วย แต่การเล่นไวโอลินก็ไม่ใช่ว่าจะมี นิสัย ทักษะ ความรู้ พรสวรรค์ หรือ อารมณ์ หรือ ไวโอลิน อย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น

วัฒนธรรมเป็นของสาธารณะเพราะความหมายเป็นของสาธารณะ เราไม่สามารถหิวตาโดยไม่ รู้ว่ากติกาในการหิวตาเป็นอย่างไร เราไม่สามารถไปขโมยแกะหรือแก่งขโมยแกะได้โดยไม่รู้ว่าการ กระทำแบบใดเป็นการขโมยแกะจริงๆ และแบบใดเป็นการยื่นหมูยื่นแมวกัน

การบอกว่าการหิวตาเป็นการขยับของหนังตา หรือการขโมยแกะเป็นการไล่สัตว์ออกจากทุ่งหญ้าเท่านั้น เป็นการเข้าใจประสบการณ์แบบ Thin description แทนที่จะเป็น Thick description ซึ่ง Geertz เห็นว่าเป็น Cognitivist fallacy ซึ่งเป็นมิจฉาปฏิฐิติที่เห็นว่า “วัฒนธรรมประกอบด้วยปรากฏการณ์ ในจิตใจที่ควรจะให้วิเคราะห์โดยใช้วิธีการซึ่งมีรูปแบบคล้ายๆ กับการวิเคราะห์ทางคณิตศาสตร์หรือตรรกะ”³ โดยนัยยะนี้ Geertz ต้องการจะบอกว่า การลดทอนวัฒนธรรมลงเหลือแค่ Cognitive structure จึงไม่น่าจะ เป็นแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ถูกต้อง

² วัฒนธรรมเป็นระบบของความคิด (ideational system) การจะทำความเข้าใจวัฒนธรรมได้ก็คือการไปถอดฝังความคิดออกมา

³ เป็นประโยคที่ Geertz อ้างมาจาก Stephen Tyler ซึ่งเป็นพวก Cognitivist

Geertz เสนอว่าเป้าประสงค์ของการศึกษาทางมานุษยวิทยาคือการขยายการสนทนาวิสาสะของมนุษย์ให้เข้าใจกันได้ แต่มันก็ไม่ใช่วัตถุประสงค์เดียว เพราะวัตถุประสงค์ของมานุษยวิทยาอาจเป็นไปเพื่อการศึกษา เพื่อนันทนาการ เพื่อคุณงามความดี หรือเพื่อการค้นพบกฎทางธรรมชาติว่าด้วยพฤติกรรมของมนุษย์ อย่างไรก็ตามมานุษยวิทยาก็ไม่ใช่สาขาวิชาเดียวที่กระทำเช่นนี้ แต่ในทางมานุษยวิทยาได้มีแนวคิดที่มองวัฒนธรรมเป็นระบบสัญลักษณ์พัฒนาขึ้นเป็นการเฉพาะ ระบบสัญลักษณ์ที่ทำงานเกี่ยวโยงร่วมกันที่เราสามารถทำความเข้าใจมันได้นั้น ทำให้เรามองเห็นว่า วัฒนธรรมไม่ใช่อำนาจที่ทำให้สิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็ปรากฏการณ์ทางสังคม พฤติกรรม สถาบัน หรือกระบวนการต่างๆ เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แต่วัฒนธรรมเป็นบริบทซึ่งทำให้สิ่งที่ดำรงอยู่ในบริบทนั้นสามารถเป็นที่เข้าใจได้เป็นอย่างดี ซึ่งการเข้าใจในลักษณะนี้ ก็คือสิ่งที่ Geertz เรียกว่า Thick description นั่นเอง

การเขียนเพื่อบรรยายเรื่องราวของวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นของชาวเบอเบอร์ ชาวฮิว หรือฝรั่งเศส เราเขียนมันในฐานะที่เป็นสิ่งที่เราสร้างขึ้น แน่นอนว่ามันไม่ใช่สิ่งเดียวกับสิ่งที่เราเห็น เราอาจบอกว่าเราเห็นอะไร แต่การบอกก็เพื่อการตีความว่ามันหมายถึงอะไร ซึ่งเป็นความหมายที่เราสร้างขึ้นจากการเห็น เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาโลกทางกายภาพของนักฟิสิกส์ซึ่งเขียนงานออกมาเป็นความรู้ทางฟิสิกส์ นักมานุษยวิทยาซึ่งศึกษาโลกทางวัฒนธรรม เขียนงานออกมาเป็นชาติพันธุ์นิพนธ์ แน่นอนว่างานที่นักฟิสิกส์เขียนออกมาย่อมไม่ใช่โลกทางกายภาพ งานที่นักมานุษยวิทยาเขียนออกมาจึงไม่ใช่โลกทางวัฒนธรรมที่ไปสังเกตเห็นมา แต่เป็นการสร้างขึ้นของนักมานุษยวิทยา ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าสิ่งที่ถูกศึกษากับการศึกษาลักษณะนั้นเป็นคนละสิ่งกัน

งานเขียนทางมานุษยวิทยาโดยตัวมันเองเป็นการตีความ และเป็นการเขียนตีความบนการตีความของผู้ให้ข้อมูลอีกทีหนึ่ง จึงเป็นการตีความในชั้นที่สองหรือชั้นที่สามอีกที Geertz ยกตัวอย่าง การเล่าเรื่องของชาวบ้านชาวอินเดียนซึ่งบอกชาวอังกฤษว่าโลกตั้งอยู่บนหลังช้าง และช้างยืนบนหลังเต่าอีกทีหนึ่ง ซึ่งเมื่อชาวอังกฤษถามต่อว่าเต่าตัวนั้นยืนอยู่บนอะไร ก็ได้รับคำตอบว่ายืนบนหลังเต่าอีกตัวหนึ่ง ซึ่งยืนบนหลังตัวถัดๆ ไปไม่มีที่สิ้นสุด การตีความก็คล้ายกับกรณีเต่ายืนบนหลังเต่าที่สามารถตีความได้โดยไม่มีที่สิ้นสุด มานุษยวิทยาจึงต่างกับวิทยาศาสตร์ที่ถามหากฎ เพราะเป็นศาสตร์ที่แสวงหาความหมายจากการตีความ

ถ้าการตีความของมานุษยวิทยาเป็นการอ่านความหมายของสิ่งที่เกิดขึ้น แล้วแยกความหมายนั้นออกจากสิ่งที่เกิดขึ้นจริง การตีความนั้นก็จะเป็นสิ่งที่เลื่อนลอย การตีความที่ดีต้องพาเราเข้าไปสู่หัวใจของเรื่องที่เราตีความ ถ้ามันพาเราไปที่อื่น เช่น พาเราไปشابซึ่งกับความหุหรอลงการของตัวเรื่องที่เรากำลังตีความ หรือความชาญฉลาดของผู้เขียน หรือพาเราไปชื่นชมความสวยงามของกฎเรขาคณิตของยูคลิด การตีความนั้นเป็นการตีความที่ไม่ดี

วิธีการนำเอาสิ่งที่ค้นพบจากการศึกษาต่างๆ ที่มีผู้อื่นทำกันไว้มาแยกซอยเป็นชิ้นเล็กๆ แล้วนำมาจัดการด้วยการใช้ความคิด (conceptual manipulation) เพื่อให้เห็นโครงสร้างของวัฒนธรรมที่ได้ตกผลึกความหมายจนเห็นความสมมาตรของมัน (symmetrical crystals of significance) ซึ่งเป็นการประกอบสร้างความจริงใหม่ขึ้นโดยใช้ตรรกะที่ดูเหมือนค่อนข้างจะพิกลพิการใช้การไม่ได้ เป็นการเสแสร้ง

สร้างความรู้ซึ่งไม่ได้มีอยู่จริงและเป็นการจินตนาการความจริงซึ่งไม่มีวันได้พบ และไม่ได้ทำให้เราเข้าใจวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นดีขึ้นเลย การวิเคราะห์วัฒนธรรมควรเป็นการทำความเข้าใจ ประเมินการทายนั่น เขียนสรุปคำอธิบายจากการทายนี้นั้น ไม่ใช่การค้นพบความหมายที่ตายตัวแล้วทำออกมาเป็นแผนที่ซึ่งไม่มีตัวตนอยู่จริง⁴

สิ่งที่เราเขียนขึ้นในงานมานุษยวิทยามีพื้นฐานการวิเคราะห์แบบ microscopic ซึ่งมีปัญหาที่มักถูกวิพากษ์วิจารณ์อยู่ 2 แบบ แบบแรกคือ Jonesville-is-the-USA “microscopic model” ซึ่งเป็นการลงไปศึกษาที่เดียวแล้วอ้างว่าเป็นตัวแทนของทุกๆ ที่ แบบที่สองคือ Easter-Island-is-a-testing-case “natural experiment” ซึ่งเป็นการศึกษาทดลองในที่ๆ หนึ่ง ทำราวกับว่าเป็นห้องทดลองได้ ในความเห็นของ Geertz เราทำ microscopic ก็จริง แต่เราไปเผชิญกับความจริงที่ใหญ่เช่นเดียวกับที่นักประวัติศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ นักรัฐศาสตร์ และนักสังคมวิทยาเผชิญ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอำนาจ การเปลี่ยนแปลง ศรัทธา การกดขี่ งาน ความสวยงาม ความรุนแรง ความรัก เกียรติยศ แต่เราเผชิญกับสิ่งเหล่านี้ในบริบทซึ่งมันลึกลับซับซ้อนเฉพาะเจาะจงและเป็นแบบมนุษย์ๆ มากกว่าอะไรที่จริงยังยืนก้าวพ้นกาลและเทศะ

นักมานุษยวิทยาใช้หมู่บ้านเป็นที่ศึกษา เขาไม่ได้ศึกษาเรื่องของหมู่บ้าน เรื่องที่ศึกษาเป็นเรื่องที่ใหญ่กว่าหมู่บ้าน เช่น เรื่องอำนาจ การกดขี่ ความกลัว อัตลักษณ์ เราสามารถศึกษาสิ่งต่างๆ ในที่ๆ แตกต่างกัน เราสามารถศึกษาได้ดีที่สุดในที่ๆ ชัดเจน เช่น การศึกษาว่าการเข้ามาของจักรวรรดินิยมมีผลอย่างไรต่อกรอบความคิดทางศีลธรรมในเขต Marmusha ซึ่งเราจะไม่เข้าใจมันได้ ถ้าเราไม่เข้าไปอยู่ในเหตุการณ์นั้นด้วย เช่นเดียวกับที่เราจะไม่ซาบซึ้งกับการกดขี่ชู้ดรีดได้เลย ถ้าเราไม่เคยเข้าไปอยู่กับชาวนาเซาที่เดินในขบวนที่กำลังขุดหน้าดินในขณะที่ฝนกำลังเทกระหน่ำลงมา หรือผู้ใช้แรงงานชาวโมร็อกโกที่ต้องปักลายของเสื้อคลุมภายใต้แสงไฟดวงเล็กๆ ขนาดเพียง 20 วัตต์

กรณีที่ใช้พื้นที่เป็นห้องทดลองทางสังคม ก็เป็นเรื่องที่อันตรายพอๆ กัน มันจะเป็นการทดลองแบบใดได้ ในเมื่อไม่มีตัวแปรที่สามารถจัดการได้ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทางชาติพันธุ์นิพนธ์เป็นข้อมูลพื้นฐานที่บริสุทธิ์เมื่อเทียบกับการศึกษาทางสังคมแบบอื่นๆ ความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบทางวัฒนธรรมไม่เพียงแต่เป็นทรัพยากรที่ร่ำรวยของงานมานุษยวิทยาเท่านั้น แต่มันยังอยู่บนพื้นฐานของสถานการณ์ที่ยากลำบากในทางทฤษฎีที่ว่า ความเปลี่ยนแปลงนั้นสัมพันธ์กับความเป็นเอกภาพทางชีววิทยาของมนุษย์อย่างไร แต่มันไม่ใช่ความเปลี่ยนแปลงจากการทดลอง เพราะบริบทซึ่งมันปรากฏอยู่เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย มันจึงเป็นไปได้ที่จะแยก y ออกจาก x เพื่อจะเขียนสมการที่เหมาะสมได้

ผลการศึกษาที่ต้องการแสดงว่าปมโอดิปุสในพวก Trobriand เป็นแบบกลับหัวกลับหาง หรือบทบาททางเพศกลับทิศทางในพวก Tchambuli สิ่งเหล่านี้มันไม่ได้เป็นสมมติฐานที่เราไปทดสอบ แต่มันเป็นการตีความของเรา ซึ่งอาจตีความผิดก็ได้ การศึกษาทางมานุษยวิทยาจึงเป็นการสร้างคำอธิบายหรือสร้างสมมติฐาน เราไม่ได้ทดสอบสมมติฐาน ถ้าเราอ้างว่ามันเป็นสมมติฐานที่ถูกทดสอบแล้ว มันก็เท่ากับการเล่นเล่นห้กระเท่ห์ทางวิธีวิทยาเท่านั้นเอง

⁴ ในหนังสือ Geertz ต้องการวิพากษ์ Levi-Strauss กับ Structuralism ของเขา

สิ่งสำคัญเกี่ยวกับข้อค้นพบของนักมานุษยวิทยาก็คือ ความเฉพาะเจาะจงที่ซับซ้อน (complex specificness) และการคำนึงถึงสถานการณ์ที่เป็นอยู่ (circumstantiality) ด้วยการสร้างข้อค้นพบที่ใช้ระยะเวลายาวนาน เน้นข้อมูลเชิงคุณภาพและการมีส่วนร่วม รวมทั้งการศึกษาพื้นที่ซึ่งมีบริบทและขอบเขตที่ชัดเจนโดยละเอียดละออขึ้นเอง ที่ทำให้แนวคิดร่วมสมัยสำคัญๆ ทางสังคมศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็น ความชอบธรรม (legitimacy) ความทันสมัย (modernization) การบูรณาการ (integration) ความขัดแย้ง (conflict) โครงสร้าง (structure) และอื่นๆ สามารถให้ความจริงที่มีเหตุผลซึ่งทำให้มันเป็นไปได้ที่ไม่เพียงจะคิดอย่างสมจริงและเป็นรูปธรรม แต่ยังคิดแบบมีจินตนาการและความสร้างสรรค์ไปพร้อมๆ กันได้ด้วย

ปัญหาทางวิธีวิทยาที่มาจากการศึกษาแบบ microscopic ของงานชาติพันธุ์พนธ์มีทั้งปัญหาที่เป็นจริงและปัญหาที่เป็นการวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งสามารถแก้ไขได้โดยการตระหนักว่าปฏิบัติการทางสังคมเป็นมากกว่าความเห็นต่อตัวมันเอง ที่ซึ่งให้การตีความหนึ่งๆ ออกมาไม่เป็นเพียงที่เดียวซึ่งการตีความนั้นสามารถไปได้ถึง ข้อเท็จจริงจากจุดเล็กๆ สามารถบอกประเด็นที่ใหญ่ได้ (Small facts speak to large issue) ดังนั้น การหลั่งตาจึงเป็นประเด็นทางญาณวิทยา หรือ การจู่โจมแกะก็เป็นประเด็นเกี่ยวกับการปฏิบัติได้เช่นกัน

การศึกษาทางมานุษยวิทยาในสายการตีความวัฒนธรรมถูกโจมตีว่า มีแนวโน้มที่จะต่อต้านการทำให้เกิดแนวความคิดที่ชัดเจนและหลีกเลี่ยงการประเมินค่าอย่างเป็นระบบ การจงใจตัวเองไว้กับรายละเอียดของตัวมันเองถูกนำเสนอว่าเป็นความถูกต้องภายในตัวเอง หรือร้ายกว่านั้นก็คือ รายละเอียดนั้นถูกทำให้ถูกต้องโดยความอ่อนไหวของผู้ที่นำเสนอข้อมูลเอง ความพยายามใดๆ ที่จะแสดงสิ่งที่พูดออกมาด้วยการใช้คำอื่นๆ ที่ไม่ได้มาจากตัวมันเองถูกกล่าวหาว่าเป็น travesty อันหมายถึงความไร้จรรยา หรือ การยึดถืออคติทางชาติพันธุ์เป็นศูนย์กลาง (ethnocentric) ซึ่งเป็นเรื่องร้ายแรงในการศึกษาทางมานุษยวิทยา

Geertz ได้แย้งว่าไม่มีเหตุผลว่าทำไมโครงสร้างทางความคิดของการตีความวัฒนธรรมควรจะเป็นอะไรที่เป็นกฎเกณฑ์น้อยกว่าและอ่อนไหวต่อหลักการประเมินค่าน้อยกว่าเมื่อเทียบกับการศึกษาทดลองทางชีววิทยาหรือฟิสิกส์ และไม่มีเหตุผลที่จะยกเว้นการใช้คำซึ่งใกล้เคียงกันในกฎซึ่งสามารถแสดงความหมายดังกล่าวได้ เขาย้ำว่า เราถูกกลดทอนไปเป็นทฤษฎีที่บอกได้เพียงเป็นนัยๆ เพราะเราขาดพลังที่จะบรรยายตัวทฤษฎีนั้น

แต่เขาก็ออมรับว่า การตีความวัฒนธรรมมีคุณลักษณะหลายประการที่ทำให้การพัฒนาในเชิงทฤษฎีเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก ประการแรก คือ ความต้องการทฤษฎีซึ่งวางตัวเองค่อนข้างไปในทางใกล้ชิดกับ the ground มากกว่าที่จะโน้มไปในทาง the case ดังเช่นทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งสามารถทำให้ตัวทฤษฎีมีลักษณะเป็นนามธรรมเชิงจินตนาการได้มากขึ้น Geertz กล่าวกระทบกระเทียบว่า มีเพียงการถอยหนีชั่วคราวของการอนุมานอย่างมีเหตุผลเท่านั้นที่มีแนวโน้มจะเกิดผลในทางมานุษยวิทยา ในขณะที่การถอยหนีถาวรมีแนวโน้มที่จะเคลิ้มหลับไปสู่ความฝันเชิงตรรกะและการตกตะลึงพรึงเพริด ในทางวิชาการกับสมมาตรของรูปแบบ (formal symmetry) เขาย้ำว่า แนวทางการวิเคราะห์วัฒนธรรมในรูปของสัญลักษณ์นั้นจุดสำคัญก็คือการช่วยให้เราเข้าไปสู่โลกของความคิดของสิ่งที่เราศึกษาให้มาก

ที่สุดเท่าที่เราจะทำได้ รวมทั้งในทางกลับกันด้วย แรงดึงระหว่างความต้องการที่จะเจาะทะลุจักรวาลของการกระทำเชิงสัญลักษณ์ซึ่งไม่คุ้นเคย กับ ความต้องการความก้าวหน้าเชิงเทคนิคในทฤษฎีทางวัฒนธรรม และแรงดึงระหว่างความต้องการที่จะจับความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งอย่างเห็นภาพรวมกับความต้องการที่จะวิเคราะห์แยกแยะ ล้วนแต่มีความสำคัญและไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้น ยิ่งมีการพัฒนาเชิงทฤษฎี ก็ยิ่งเกิดแรงดึงดังกล่าวลึกมากขึ้น

Geertz อุปมาการเติบโตของความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมว่าเป็นการประทุขึ้น มากกว่าเป็นการเพิ่มขึ้นแบบค่อยๆ สะสม การศึกษางานชิ้นใหม่ๆ ไม่ใช่เป็นการเข้าไปรับช่วงต่อจากงานก่อนหน้านี้ แต่เป็นไปในลักษณะที่ให้แนวคิดที่ดีขึ้นหรืออธิบายเรื่องราวได้ดีขึ้น แห่ลมคมและลึกซึ้งขึ้น เปรียบคล้ายกับการขุดเรื่องราวเดิมได้ลึกขึ้น จากเดิมที่มีลักษณะเหมือนการคลำหาความเข้าใจอันเป็นรากฐานสำคัญอย่างรุ่มง่าม ไปสู่ความสำเร็จในการก้าวพ้นมันได้

มีความยากลำบากในการที่จะดึงความเป็นนามธรรมจากการศึกษาที่เฉพาะเจาะจงแล้วสานเป็นสิ่งที้อาจเรียกได้ว่าเป็นทฤษฎีวัฒนธรรม (Cultural theory) การสร้างทฤษฎีทั่วไปสำหรับการตีความวัฒนธรรม ซึ่งมีความแม่นยำสูงและใช้ได้กว้างขวางเป็นสิ่งที่ไม่สามารถกระทำได้ หรือแม้จะกระทำได้ มันก็มีประโยชน์น้อย เพราะการสร้างทฤษฎีในกรณีนี้ไม่ใช่การจัดหมวดหมู่ของกฎที่เป็นนามธรรม แต่เป็นการสร้างคำอธิบายที่ลึกซึ้งเท่าที่จะเป็นไปได้ การสร้างทฤษฎีไม่ได้ต้องการ generalize across cases แต่เป็นการ generalize within cases คือดูลักษณะร่วมกันภายใน case ต่างๆ โดยไม่ข้ามไปดู case ภายนอกการศึกษา

การ generalize within cases ถูกเรียกในทางการแพทย์ หรือ ใน depth psychology ว่า clinical inference ซึ่งแทนที่จะเริ่มต้นด้วยการพยายามนำเอาชุดของข้อสังเกตที่ได้มาพิจารณาภายใต้กฎที่ครอบคลุม แต่เป็นการเริ่มด้วยการเอาชุดของสัญลักษณ์ต่างๆ มาวางอยู่ในกรอบที่ทำให้มันสามารถเข้าใจได้ ซึ่งเป็นเงื่อนไขแรกของทฤษฎีวัฒนธรรม ในขณะที่เงื่อนไขประการที่สองของทฤษฎีวัฒนธรรมคือ มันไม่สามารถทำนายได้ ดังนั้น การศึกษาทางมานุษยวิทยาจึงไม่ได้นำไปใช้เพื่อการทำนายว่าอนาคตจะเป็นเช่นใด แต่งานมานุษยวิทยาเป็นการวินิจฉัยสิ่งที่ดำรงอยู่ เช่นเดียวกับการแพทย์ที่วินิจฉัยโรคจากอาการของโรค ซึ่งไม่ใช่การทำนายว่าจะเกิดโรคหรือไม่

ท้ายที่สุด Geertz บอกว่าเขาไม่เคยประทับใจกับข้อโต้แย้งที่ว่า เมื่อไม่สามารถสร้างความเป็นภาวะวิสัยได้ เราก็หันไปใช้อารมณ์ความรู้สึกแบบอัตวิสัยให้เต็มที่ ดังที่ Robert Solow เคยกล่าวไว้ว่า “มันคล้ายกับการพูดว่า ในเมื่อเราไม่สามารถทำให้เกิดสภาวะปราศจากเชื้อที่สมบูรณ์ได้แล้ว เราก็ควรฆ่าตัดกันในส่วนที่แล้วก็แล้วกัน” เขายังตอบท้ายอีกครั้งกับความรู้สึกไม่ประทับใจกับข้อกล่าวอ้างของพวก Structural linguistic วิศวกรคอมพิวเตอร์ และนักคิดก้าวหน้าอื่นๆ ที่เสนอว่า เราสามารถเข้าใจมนุษย์ได้โดยไม่ต้องรู้จักมนุษย์ เขาเห็นว่าไม่มีอะไรจะทำลายความน่าเชื่อถือของแนวทางศึกษาวัฒนธรรมแบบสัญลักษณ์ได้เร็วเท่ากับการยอมรับให้เกิดการผสมผสานระหว่างการหยั่งรู้ตัวเอง (intuitionism) กับการเล่นแร่แปรธาตุ (alchemy) ไม่ว่าการคิดเอาเองนั้นมันจะแสดงออกมาอย่างเลิศหู หรือการเล่นแร่แปรธาตุนั้นจะดูก้าวหน้าเพียงใดก็ตาม

Reference

Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. NY: Basic Books.